

Katedra Stosowanych Nauk Społecznych
Wydział Organizacji i Zarządzania
Politechnika Śląska

Recenzja poprawionej wersji rozprawy doktorskiej

mgr Aleksandry Prysłopskiej-Kamińskiej¹

***pt. Postawy wobec emerytury a typ refleksyjności jako determinanty
pozytywnego, aktywnego starzenia się***

napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Piotra T. Kwiatkowskiego

Rozprawa doktorska mgr Aleksandry Prysłopskiej-Kamińskiej po skierowaniu do poprawy po pierwszej recenzji została nieznacznie zmodyfikowana zgodnie z niektórymi uwagami recenzentów. Dokonane w tej pracy zmiany dotyczyły kwestii teoretycznych, terminologicznych i formalno-technicznych, a ponadto dokonano nieznacznych modyfikacji w strukturze tego opracowania.

Jeśli chodzi o rozszerzenie prezentacji teorii starzenia się w rozdziale 1, dołączenie w tej części pracy perspektywy teorii wyłączenia uważam za adekwatne do problematyki tej rozprawy, skoro dotyczy ona aktywnego, pozytywnego starzenia się, a teoria wyłączenia (wycofania, nieangażowania się – disengagement theory) przedstawia niejako przeciwstawny punkt widzenia względem idei active ageing eksponowanego w recenzowanej rozprawie. Zaprezentowane ujęcia aktywności z pozycji teorii ciągłości czy teorii gerotranscendencji Larsa Tornstama również oceniam jako adekwatne. Równie słuszną zmianą jest dołączenie opisu różnych form aktywności ważnych dla pomyślnego starzenia się, skoro w tytule pracy umieszczono właśnie pozytywne, aktywne starzenie się, a ono możliwe jest nie tylko dzięki pracy zawodowej w tej fazie życia; jest też osiągalne bez niej. Dlatego też właściwym zabiegiem było w tym miejscu dopisanie argumentacji na rzecz skoncentrowania przeprowadzonych badań tylko na pracy zawodowej mimo osiągnięcia wieku emerytalnego.

W poprawionej wersji pracy doktorskiej mgr Aleksandra Prysłopska-Kamińska dokonała przesunięć niektórych treści dotyczących teorii i założeń metodologicznych do

¹ Recenzja poprawionej wersji rozprawy zlecona na podstawie uchwały Rady Naukowej Instytutu Nauk Społecznych SWPS Uniwersytetu Humanistycznospołecznego w Warszawie

innych rozdziałów, co wpłynęło na drobną modyfikację struktury całego opracowania. Słusznie dokonaną zmianą jest według mojej oceny przeniesienie prezentacji koncepcji refleksyjności Margaret Archer do rozdziału 1 z rozdziału 6, ponieważ koncepcja ta stanowi istotny fundament przeprowadzonych badań, a wszystkie perspektywy teoretyczne, zwłaszcza w istotny sposób ukierunkowujące badania powinny znaleźć się w rozdziale teoretycznym. Analogicznie właściwą korektą było przeniesienie wstępnego opisu celów prowadzonych badań do rozdziału metodologicznego na s. 79; wcześniej fragment ten znajdował się w rozdziale 1, który był rozdziałem teoretycznym. Biorąc pod uwagę zaprezentowane w recenzowanej pracy analizy postaw pracujących emerytów wobec emerytury i starzenia się, dołączenie na s. 77-78 rozdziału 3 (metodologicznego) akapitu dotyczącego operacjonalizacji pojęcia postawy uważam za trafne. W tym samym rozdziale na s. 104 słusznie uzupełniono opis przebiegu wywiadów pogłębionych o informacje dotyczące formy ich przeprowadzenia oraz czasu ich trwania. Za trafną modyfikację w strukturze pracy uważam również przesunięcie rozdziału dotyczącego drugiego przejścia demograficznego przed rozdział metodologiczny, gdyż w tym rozdziale omawiane są kwestie związane ze zjawiskami społecznym stanowiącymi inspirację do przeprowadzonych przez doktorantkę badań – takie zagadnienia słusznie umieszczono teraz przed metodologią badań.

W poprawionej wersji rozprawy doktorskiej mgr Aleksandra Prysłowska-Kamińska podjęła się pewnych uściśleń terminologicznych oraz rozbudowania charakterystyki pewnych zjawisk społecznych. Omówienie w podrozdziale 2.1. koncepcji wykluczenia społecznego według Hilary Silver i kilku innych badaczy rozszerzyło w mojej ocenie kontekst pojmowania tego zjawiska w odniesieniu do osób starszych. Słusznie autorka rozprawy podkreśliła, że według Silver wykluczenie jest tyleż dynamicznym procesem, ile zarazem rezultatem powtarzalnych praktyk tego typu prowadzących do powstawania i utrwalania strukturalnych barier uczestnictwa społecznego. Słusznie też autorka odwołując się m.in. do polskich badaczy (Sałustowicz 2019) nawiązuje do potencjalnej wielości aktów wykluczania doświadczanych przez seniorów, które mogą skutkować ich izolacją czy marginalizacją. Dopisane w tekście rozprawy odniesienia do socjologii biografistycznej, a zatem do analizy wywiadów według formuły Fritza Schütze (s. 103) oraz do pojęcia trajektorii biograficznej (s. 193-194) przywołano we właściwych kontekstach. „Trajektorie prywatno-zawodowe” słusznie zostały ujęte w cudzysłów, skoro nie pokrywają się z zakresem znaczeniowym terminu trajektoria biograficzna wg wspomnianego Fritza Schütze. Dodany przez doktorantkę przypis informujący o prowadzeniu analizy nie według formuły tego badacza rozwiewa

wszelkie wątpliwości dotyczące spójności stosowanej terminologii i metodologii prowadzonej analizy. Przywołanie pojęcia trajektorii biograficznej w kontekście refleksyjności frakcyjnej/złamanej/rozbitej wg Margaret Archer jest trafne zważywszy na utratę kontroli nad własnym życiem, która cechuje ten typ wewnętrznej konwersacji.

W poprawionej wersji pracy doktorskiej mgr Aleksandra Prysłowska-Kamińska dodała lub/i rozszerzyła podsumowania kilku jej fragmentów oraz całości tego opracowania. Dołączenie podsumowania podrozdziałów 5.1, 5.2, 5.3, 5.4 i 5.5 stanowią czytelne skonkludowanie ustaleń badawczych poczynionych w tych fragmentach prowadzonych analiz. Analogicznie dopisanie w podsumowaniu rozprawy na s. 216 i 217 akapitu dotyczącego kierunków dalszych badań na temat refleksyjności Polaków w wieku emerytalnym uważam za zabieg udany. Trafnie moim zdaniem doktorantka zasugerowała w tym miejscu, iż któreś z kolejnych badania należałoby skoncentrować na przyczynach dużego udziału osób starszych o refleksyjności frakcyjnej (złamanej) wśród polskich seniorów. Tak samo słusznie wskazała, że warto ukierunkować przyszłe badania na poznanie czynników wpływających na zachodzące u seniorów zmiany rodzaju wewnętrznej konwersacji z nieskutecznej (odpowiednik refleksyjności rozbitej) na skuteczną (odpowiednik pozostałych typów refleksyjności wg Archer). To ciekawe i obiecujące perspektywy badawcze wymagające zastosowania szerokiej formuły metodologicznej.

Jeśli chodzi o kwestie formalne, w poprawionej wersji rozprawy doktorskiej skorygowano wskazane przeze mnie w poprzedniej recenzji błędy polegające na braku odwołania do tabel czy wykresów w tekście lub na błędnym przytoczeniu ich numerów w nawiasach. Zostały też wyeliminowane zaburzenia kolejności niektórych pozycji bibliograficznych. Ponadto słusznie dołączono do bibliografii dodatkowe pozycje literaturowe dotyczące teorii ciągłości i koncepcji biegu życia oraz indeksu aktywnego starzenia, skoro, zagadnienia te były omawiane przez doktorantkę w poprzedniej wersji jej rozprawy.

Podsumowując, wszystkie poprawki naniesione w rozprawie doktorskiej mgr Aleksandry Prysłowskiej-Kamińskiej, do których odniosłem się powyżej, stanowią moim zdaniem zmianę na lepsze, a zatem zasługują na ocenę pozytywną. W pozostałych kwestiach podtrzymuję pozytywną ocenę przedstawioną w poprzedniej recenzji, i w związku z tym nadal wnioskuję o nadanie Pani mgr Aleksandrze Prysłowskiej-Kamińskiej stopnia doktora nauk społecznych w dyscyplinie nauki socjologiczne.

Clarek Libertowski